

PARS DERGİSİ

PROF. DR. MEHMET KANAR *

ÖZET

Ayda iki defa İstanbul'da neşredilen Pars dergisinin imtiyaz sahibi ve müdürü Lâhûtî-yi Kirmanşâhî'dir. Fransızca kısmından da Ali Novruz sorumludur. 7 Haziran 1921 (28 Ramazan 1339) tarihinde çıkan dördüncü sayıda Lâhûtî'ni 17 Ramazan 1339 tarihli "İran ve Udebâ-yi an" (İran ve Edipleri) adlı beş sayfalık makalesi yer alır. Bunun ardından Fasîhu'l-Mulk Şûrîde-yi Şîrâzî'nin "Garaz ez rûze buved bendegî-yi Bârallah" (Oruçtan maksat Tanrı'ya kulluktur) başlıklı şiiri gelir. Kaçar döneminin ünlü şairlerinden Visâl-i Şîrâzî'nin oğlu Tevhîd'in "Dil neresed be kûy-i to" (Gönül ulaşamaz senin yanına) şiri bunu takip eder. Derginin Farsça kısmı Şûrîde'nin ikinci bir şiiri "Dil ârâm nedâred" (Gönül dinmiyor) ve Lâhûtî'nin "Çi tevan kerd" (Ne yapılabilir?) adlı şiirleriyle sona erer.

Anahtar Kelimeler: Pars Dergisi, Lahitî.

ABSTRACT

Principal and Owner of Persian language, which is published twice a month in Istanbul, is Lahooti Kermani, Ali Nourozi is also responsible for the French department. In The fourth edition of Lahooti to date (28 Ramadan 1339) 7 Haziran 1921, five-page article called Iran and its scholars (17 Ramadan 1339) has been published.

* *Prof. Dr. Mehmet Kanar*, TC Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, (İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi), email: mehmet.kanar@yeditepe.edu.tr; profkanar@gmail.com

چکیده

مدیر و صاحب امتیاز مجله پارس زبانی که ماهی دو بار در استانبول منتشر می شود لاهوتی کرمانی است مسئول بخش فرانسوی آن نیز علی نوروز است. در نسخه چهارم مجله لاهوتی به تاریخ (۲۸ رمضان ۱۳۳۹) ۷ هزیران ۱۹۲۱ مقاله پنج صفحه ای به نام ایران و ادبای آن (۱۷ رمضان ۱۳۳۹) چاپ شده است. بعد از آن نوبت به شعر "عرض از روزه بود بندگی بارالله" فسیح الملوک شوریده شیرازی می رسد. به دنبال آن شعر توحید پسر وصال شیرازی یکی از شعرای زمان قاجار با عنوان "دل نرسد به کوی تو" و قسمت فارسی مجله با دومین شعر شوریده به نام "دل آرام ندارد" و "چه توان کرد" لاهوتی به پایان می رسد.

کلید واژه ها: مجله پارس، لاهوتی

İRAN VE EDİPLERİ

Terakki yolunu her konuda Doğululardan daha iyi bilen Batılılar nezdinde maarifin idare şekli ve edebiyatta ilerleme koşullarının hazırlanması, hiç olmazsa güneş ülkelerinde oturanlar için de uyanış sebebi olmalıdır. Batıda edebî eserlerin yayımlanması, şairlerin düşüncelerinin tanıtılması için her türlü teşvik mevcuttur. Bazı büyük cadelerine şairlerin adlarının verilmediği şehir pek azdır. Ünlü şairlerin heykellerinin sergilendiği yer adeta umumi bir ziyaretgâh, bir mabet gibidir. Maarifin yayılması için kütüphaneler, birçok dernek çalışmakta, önemli kişiler edebiyata hizmet yolunda çaba göstermektedir. Bütün bu girişimlerde yerel yönetimler maddi, manevi yardımda bulunmaktadır. İran çok şair çıkaran ve coşkulu havası olan bir ülkedir. Her devirde yetiştirdiği binlerce edip şair, bilim Hindinde bulunan sözbilir papağan, marifet gülistanında şakıyan bülbüllerdir. Ancak İranlı yazar ve şairler hiçbir şekilde, kimseden yardım görmez, derdi dinlenmez. Bunların çoğu kınama yağmuruna bırakılır, kötü niyetli cahil insanların saldırısına maruz bırakılır; son derece zor şartlarda, talihsizlik içinde yaşarlar. Ölümünden sonra da maarife ilgi duyanların gafleti yüzünden bunların eserlerinden bir kitap, o hoş güllerin kokusundan bir gülsuyu bile kalmaz.

Bunları yazarken Sultânî-yi Kirmânşâhânî mahlaslı, söz ustası, âlimlerin lideri merhum Huseynkuli Han'ın birkaç şiiri aklıma geldi. Bu yüzyıldaki İran şairleri arasında birincilik onun olmalı, Enverî-yi Ebîverdî, Cemâleddin-i Isfahânî veya Hâkânî-yi Şîrvânî'nin yerine oturtulmalıdır.

Sultânî, Kirmanşah'ın asil Hacı Zadeğân ailesine mensuptur. Husrev-i Perviz'in başkenti Kirmanşah'ta tahsil görmüş, Doğu ilimlerinin hepsinde akranlarının önüne geçmiştir. İnciler yağdıran münşeati en iyi nesir üslubuna sahiptir. Parlak şiirleri de fesahat ve belagatın en üst düzeyindedir.

Muhterem okuyucuların bu âlimin kemal sofrasından tatmak, eserlerinden birkaç örnek okumak için, "Sobh est kemânkeş ahterân râ" kasidesini karşılamak üzere nazmedilen parlak kasidelerinden bir iki bölümü yazıyor, böylece bu büyük insanın sanatının ve büyüklüğünün tanınmasını istiyorum.

[Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün]

Sâlâr menem sohanverân râ
Çon hatm-i rusul peyamberân râ

Men merdem u rûzigâr âlet
Bağşîde zenân u dohterân râ

Men 'îsî-yi nazm u nesrem, âveh
Mîpvered âsmân herân râ
'İnnîn u 'akîm kerdî ey kâş
Yezdân pederân u mâderân râ

Tâ hemser-i men dige nezâyed
Ferzend zidûde dîgerân râ

Benim şairler kervanının başı

Peygamberler içinde son resul gibi

*Erkeğim ben oysa zaman bağısladı
Kadınlara, kızlara aleti*

*Nazmın, nesrin İsasıyım ben, vah ki
Gök feleği besliyor eşekleri!*

*Keşke döl vermez kısır etseydi
Tanrı babaları, anneleri*

*Eşim doğurmaz artık başkasını
Evladım silmiş götürmüş başkalarını*

Kısacası, Sultânî doksan beyitten fazla olan kasidede sözün hakkını vermekle kalmamış, hatta bütün kasidelerinde, kıtalarında, gazellelerinde ve münşeatinde kendine mahsus ustaca ve cazip bir üslup da sergilemiştir. Zaman zaman anlam derinliği ve ifadedeki akıcılık bakımından eski şairlerin önüne geçtiği olur.

Sultânî'nin vefatının üzerinden hemen hemen kırk yıl geçmiştir. Hayattayken şairlerden, yazarlardan oluşan bir topluluk oluşturmuştu. Bütün Kirmanşah şairleri, yazarları haftada bir gün onun başkanlığında toplanır, bir hafta önce yazdıkları manzum, mensur eserleri yanlarında getirir, üstadın huzurunda okurlardı. O da her birinin durumuna göre meseleyi hallederdi. Bazen yeni bir konu ortaya atar, bir hafta sonra hazırlanan yazıların getirilmesini isterdi. O zamanlar ortam böyle bilimsel teşebbüslere çok uygundu.

Mesela üstat Gulher¹ tarafından ortaya atılan bir şiir veya mazmun o gün bütün şehre yayılırdı. Her dükkânın kapısında veya içinde bu konudan söz edilirdi. Hatta halkın edebî duyguları o kadar yüksekti

¹ Sultânî'nin hanlarından olduğu, Kirmanşah'ın en büyük aşireti.

ki önceden şairlerin düşüncelerini bilir, ortaya atılan konuyu hangisinin daha çabuk veya daha iyi işleyeceğini söylerlerdi.

İşte Sultânî böyle uygun bir ortamda Allah vergisi aklının ve kişisel liyakatının yardımıyla geriye güzel eserler bırakabildi. Neslini devam ettirmese de ilim, edebiyat açısından varissiz kalmadı. Nesih, nestalik ve şikeste yazıyı ustalık derecesinde yazıyordu. Çok güçlü bir hafızası da vardı. Bazen bir kitap kendisinde bulunmazdı. O tek nüsha olan kitap ulemadan birinin elinde bulunur, kitabı bir dakika bile yanından ayırmazdı.

Sultânî de şehrin ileri gelenlerinden olduğu için kitabın sahibi ona kendi huzurunda birkaç sayfasını okuması için izin verirdi. Sultânî bu işe devam eder, her gün kaç safya okumuşsa, eve döndükten sonra okuduğu sayfaları yazmaya başlardı. Kısa zamanda kitabın yeni bir cildini o güzel yazısıyla kitabın sahibine hediye ederdi. Kendi yazdığı nüsha aslına göre noktasına, virgülüne kadar aynı olurdu.

Bunlar Sultânî hakkında belleğimde kalan hatıralardı. Kutlu izleri bulunan bu diyarın edipleri, şairleri çoktur. Bunların edebî Pars dergisi vasıtasıyla tanıtılması, Kirmanşahlı bilgili gençlerin kısa zamanda diğerlerinin biyografilerini yazıp hemen göndermelerine bağlıdır. Bu bölgeden olup hayata veda eden âlimler şunlardır: Husrevî mahlaslı Muhammed Bâkır-ı Mîrzâ, Hekîm-i İlhamî, Mîrzâ-yı Sâlik, Bîdil, Nâsirî. Burada sadece onların eserleri anılmaktadır. Yoksa düşünce bu mukaddes insanları anlatmak için âciz, yaşlı; akıl ise bu vadide hayran kalır.

Yek dehân hâhem be pehnâ-yi felek
Tâ begûyed vâsf-i an reşk-i melek

*Bir ağız isterim felek büyüklüğünde
Melekleri kıskandıran vasıfları saysın diye*

Bu büyük filozof ve âlim “makul” ve “menkul” ilimleri kendisinde toplamıştı. Onun yetiştirdiği büyük insanlar, bu merhum âlimin kabrini ayda en az iki üç kez ziyaret eder, eşîğini öperler.

Şimdi insaf edin; bu büyük insanların divanlarının yok olması Farsça uzmanları için üzüntü kaynağı değil midir? İşte bugün Pars dergisi Tanrı'nın yardımıyla Farsça konuşanların eserlerinin korunması için olaylar selinin önüne bir set çekiyor, günümüz ediplerinin incilerini yok olma felaketinden korumak için kıymetli bir hazine ve define durumuna geliyor.

Günümüzün aydın gençleri, ediplerin, şairlerin eserlerine ve biyografilerine nerede ulaşırlarsa, mensur veya manzum örnekleri Pars dergisine gönderirlerse hem Farsça yazıp söyleyenlerin adlarının, eserlerinin bekası için hizmet etmiş olurlar, hem de kalemlerdiyle edebî dergimize nur saçarlardı.

Umarız bütün Farsça konuşanlar, dünyanın neresinde olursa olsun, dileğimizi kabul ederler. Biz de onlara şükran borçlu oluruz.

17 Ramazan 1339

Lâhûtî

İRANÎ İRK-3

Yazan: Filozof Rıza Tefvik

Part devleti şehrin harabeleri üstüne kurulmuş, İranlıların savaşçılık kudretine sahip olmuştur. Ancak onların siyasi üstünlüğüne varis olamamıştır. Bu yüzden hayatını idame ettirecek gücü bulamamıştır. Bununla birlikte İran milletinin istiklalini elinden almak için asırlarca vahşiyane savaşlar gerekmiş, nihayet islamiyetin kabulünden sonra yavaş yavaş İran dili ve dini ortadan kalkmış veya tam manasıyla değişmiştir.

İran'ın tarihî yazgısı hakkında yaptığım bu kısa açıklama Pars mizacını ve seciyesini gösterir. Bu gerçek yalnız onlardan kalan eserlerden ve heykellerden anlaşılmaz; aynı zamanda eski milletlerin İranlılar hakkında verdiği bilgilerden ve İranlıları övücü sözlerinden de ortaya çıkar. İranlıların metin ve sağlam yapılarında kırılmaz bir direnç ve irade vardır. Tehlikelerle dolu bir ülkenin birçok sıkıntısı karşısında zahmetli dağlarda, kırlarda vakit geçirmişler, sayısız tehlikelerle karşılaşmışlar, daima boğuşarak, yenerek engellere, zorluklara alışmışlardı. Bu çalışmayı gerektiren hayat onlara metaneti, demir gibi sağlam

olmayı öğretmiştir. Tehlikeler arasında bunca mücadele, hayat zorluklarıyla savaşıma onlara cesaret ve ciddiyet kazandırmıştır.

Lakin zahmetli hayat tecrübeleri İranlının hayal gücünü kederlendirmiştir. Çünkü İranlının ruhu karanlık olaylardan etkilenir, gevşer. Hatta bu durum onların âdetlerinde, itikatlarında da tezahür eder.

Bunca olumsuzluklar İranlının ruhunda çaba ve gayret üretmiyorsa, şer unsuruna karşı muzaffer olmak için nura, kuvvete, teşvike sevk etmiyorsa, bu umutsuzluk da onların manevî tekamülü için büyük bir felaket teşkil ederdi. Oysa hayat felaketleri ve tehlikeleri ne kadar çok olursa, bir o kadar İranlı ruhuna demirden metanet bağışlamıştır.

İranlı ruhunun belirgin özelliği her şeyi açıkça görmesi ve aklının verdiği hükme uymasındır. Her şeyi soğukkanlılıkla karşılayıp muhakemede bulunur.

Kadim İranlının mizacı hayalperest olmamıştır. Hintlilerin renkli ve boş hayallerine tamamen yabancıdırlar. Mesela bazı eski kutsal şiirleri ve ilahileri seçkin bir güzelliğe sahiptir. Ancak güzellikteki mükemmellik şekle yönelik değildir; üslup zarafetinden kaynaklanmaz. Aksine temiz ve yüce fikrinin, itikadının mahsulünü metin ve kesin bir ifadeyle açıklayıp gösterir. İranlının asıl maksadı, temel görüşü hayat ile hayat meseleleridir.

Hatta ilahiyata ve inançlara ilişkin düşüncelerini de, metafizik tasavvurlar ve mantıkî tasarruflarla ilgilenmekten ziyade, fitrî kuvvetlerin pratik maksatlara tatbik edilmesinde gösterir. Bununla birlikte, eski İranlılarda hayal genişliği ve fikir gücü yoktur demek istemiyorum. Bilakis İranlılar büyük işleri hayal etmişlerdir. Bu yüzden, bir taraftan Tuna nehrine, diğer taraftan Habeş diyarına kadar ilerlediler. Aynı şekilde çok geniş, kaplayıcı bir bakışla evrene bakmışlardır.

Bugün bile bu durum bizi şaşırtmaktadır. İranlılar insanın ilgi alanına giren bütün güç ve karmaşık konuları geniş bir bakış açısıyla kavramış, çelişkili durumları karşılıklı konumlarına göre münasip bir şekilde telif etmişler, uyumlu ve sağlam bir şekle dönüştürmüşlerdir. Mesela uluhiyeti insanlıkla, hayrı şerle, dünyayı ahiretle önemseyerek, ciddiye alarak telakki etmişler, karşılıklı konumlarını dikkatle ve açık-

lıkla incelemişlerdir. Bunları gerektiği şekilde tanımlayıp tavsif etmişlerdir. Bütün zıt hükümleri toplumsal akide olarak derleyip toparlamışlardır.

İrân'ın kadim dininde asıl maksat amelî ahlaktır, insanı bu maksada ulaştırabilecek en önemli gaye hayırdır. Bu gayenin fiile dönüştürülmesinin şartı vicdan temizliğini koruma şartıyla başlar. Bu yüzden maksada ulaşmak için gayeyi ve şartları daima dikkate almak gerekir.

Elbette dünyada şer de mevcuttur. İrân'ın itikadı bu çelişkili konunun varlığını teslim ettikten sonra insanı şerle mücadele eden, hayrın şerre üstün gelmesi için çaba gösteren bir varlık olarak değerlendirmişlerdir.

Şu halde İrân'ın ruhunda hayrın şerre üstün olması için sonsuz bir azim ve teşebbüs olduğu söylenebilir. Bu his en soylu hisleri ilham etmek için önemli bir kaynak oluşturur. Dinini başkalarından almadığı zaman, kendi yüce ilhamları ve milli zekâları söz konusu olmuş, itikadî ve ahlakî hükümleri de karakterlerini yansıtmıştır. Bu gerçeği inkâr etmek kesinlikle mümkün değildir. Çünkü bir millet bütün ruhunu, bütün seciyelerini kendi manevî tecellileri ile gösterir. Bu bakımdan İrân'ın ruhu gösterdiği ahlakî seciyelerle övgüye layıktır.

Hatta bu bakışa çınsından İrân'ın Hintli arasında önemli bir fark ortaya çıkar. Hint dini kötülükle mücadele yasası koyacak yerde, dünyanın tabiat ve mahiyetini şerre yakın bildiği için varlığın nefyi kaidesini kabul eder, hayattan soyutlanmayı, yaşarken ölmeyi salık verir.

Hintlilerin dinî kitabı Vedanta şerle mücadele etmeyi aslında kendi şahsını yok etmek olarak görür. Bu bakımdan yenilmez düşmanla mücadele etmek intihar hükmündedir. Oysa İrânî itikad bu konuda hem mücadeleyi hem galip gelmeyi mertçe ve azimkârca anlamış, bu hayat şeklini, bu şekilde hayatını sürdürmeyi prensip kabul etmiştir.

İrân'ya göre şer ölümdür. Çünkü şerrin sonu oraya varır. Ancak hayır hayattır ve hayat temizdir. Buna göre hayrın şerre üstünlüğünü sağlamak için hayatı kutsamak, yüceltmek gerekir. Şu halde İrânî dinin tavsiye ettiği amelî ahlakın faziletlerini şöyle özetlemek mümkündür. Hayatın feyzini, bereketini kolaylaştırmak, iman şevkiyle, kuvve-

tiyle şer aleyhinde sürekli mukaddes cihadda bulunmak, beden ve itikat temizliğiyle sağlıklı olmak; iffetle, kudretle bütün tehlikeler karşısında cesur ve fedakâr olmak. Kuşkusuz böyle bir itikat, temiz soylu, iffetli, cesur bir tabiatın eseridir. Şimdilik, çağdaş araştırmacıların eserlerinden alıntıladığım bu haklı görüşlerle yetiniyorum. Kendi görüşlerimi de daha sonra ayrıca açıklayacağım.

(Devamı var).

GARAZ EZ RÛZE BUVED BENDEGÎ-Yİ BÂRALLAH

Vezin: Fâilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (Fa'lün)

Goftemeş: Mâh-i sıyâm âmed; cûnî ey mâh?

Goft: Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh

Goftem: İn ferroh meh, ey meh-i men, mâh-i Hodâst

Bâyedet dâşt nigh hurmet-i in ferroh mâh

Goft: İn mâh-i Hodâ hest velî kâtil-i mâst

Hurmet-i kâtil-i hod behr-i çi dârîm nigâh?

Bedr bûdem; şodem ez gorisnegî hemço hilâl

Kûh bûdem, şodem ez teşnelebî hemçon kâh

Dîdeî kors-i kamer gorsine-yi korse-yi hân

Dîdeî serv-i çemen şifte-yi şâh-i giyâh

Dil-i men tefte velî der dehenem âb-i heyât

Leb-i men teşne velî der zenehem sîmîn çâh

Çihr-i horşîdveşem bîn ki çisân mânde kebûd

Kadd-i şimşâdveşem bîn ki çisân geşte do tâ

Rûz renc-i yerekân dârem u şeb istiskâ
Rûz ez sufret-i safrâ vu şeb ez hurs-i miyâh
Âh kû sâgar u kû sâkî yu kû câm-i nebîd?
Âh kû mutrib u kû berbet u kû lahn-i dogâh?

Sohbet-i pîr-i mugân cûyem, ki el-kalbu ledeyh
Sâgar-i râh-i revân hâhem ki er-rûhu fidâh

Vîje k'eyyâm-i behâr âmed u şâhenşeh-i gul
Sûy-i sahrâ şod u ber taraf-i çemen hergâh

Movkib-i şâh-i behâr ez reh-i gulzâr âmed
În meh-i rûze kocâ bud ki bedû şod hemrâh?

Men u vasl-i gul u vakt-i mul u mâh-i remezân
Rûze vu fasl-i behâr! Âh zi hirmân-i men âh!

Kerd kûteh zi men ummîd-i derâz-i dil-i men
Bes ki rûzâneş derâz est u şebâneş kûtâh

Varak-i verd-i men imrûz zi bes kerde 'arak
Hemço mâhî heme hâhem ki der oftem be şinâh

Goftem: Ey mûymiyân, in heme ez rûze memûy
Goftem: ey kûhserîn, in heme ez cû' mekâh

Remezân zûd reved, dîr beyâyed; hoş bâş
Hemçonan k'âmed nâgeh, bereved hem nâgâh

Bâz 'eyd âyed u 'ûd ârî yu sûzî micmer
Bâz dey gerded u mey nûşî yu pûşî dîbâh

Bâz baht-i men u hâl-i to vu an zulf-i perîş
 Bâz cân-i men u çeşm-i to vu an tîz nigâh

În tetâvul ki to bâ halk konî, rûze nekerd
 Sitem-i rûze sevâb est u cefâ-yi to gunâh

Şeb u rûz inheme 'udvân nekonend
 Ki koned rûy-i sepîd u an zulf-i siyâh

Halk gûyend ki şeytân râ zencîr konend
 Der meh-i rûze ki tâ kes neşevêd gomrâh

Ber hilâf-i ink şeytân-ı do zulf-i to mudâm
 Halk râ dâred der halka-yi zencîr nigâh

Kadr mîdân remezân râ ki 'azîz est u şerîf
 Nek be 'izz u şerefeş Mushaf-i Dâdâr guvâh

Maksad ez rûze buved mekromet-i pâk-i Hodây
 Garaz ez rûze buved bendegî-yi bârallah

Verne men nîz hod ez rûze begâyet dojemem
 Ki heme çîz-i merâ kâst zi men, hatte'l-bâh

Ger kesî mojde beyâred ki meh-i şevvâl est
 Bağsem in cobbe vu destâr bedû bî ikrâh

Kes neyâred ki keşed keyfer ez in mâh-i sıyâm
 Hem meger hosrov-i 'âdil dehedêş bâdefrâh

Hosrovâ, râdâ, feryâd ki câniman fersûd
 İn heme renc-i meh-i rûze be men ber bemeğâh

Kû be dojhîm ki âred remezân râ be huzûr
Koşedeş zûd be tîg u konedeş rûz tebâh

Bende Şûrîde-yi Mecdu'ş-şu'erâyem k'imrûz
Zin namat nazm-i derî fahr konem ber eşbâh
Şûrîde-yi Şîrâzî Fasîhu'l-mulk

ORUÇTAN MAKSAT, TANRI'YA KULLUK DEMEK

*Dedim: Oruç ayı geldi; nasılsın Ay yüzlüm?
Dedi: Lâ havle velâ kuvvete illâ billah!*

*Dedim: Bu kutlu ay, Ay yüzlüm, Tanrı'nın ayı
Bu kutlu ayda saygıyı elden bırakmamalı*

*Dedi: Bu, Tanrı'nın ayıdır ama katilimizdir bizim
Kendi katilimize niçin hürmet edelim?*

*Dolunaydım ben, açlıktan hilale döndüm
Dağdım ben, susuzluktan samana döndüm*

*Ay kursunun sofrâ başında aç olduğunu gördün mü?
Çimenlikte selvinin ot dalına âşık olduğunu gördün mü?*

*Yüreğim kavruldu ama ağzımdadır âbîhayat
Dudağım kuru ama çenemdedir gümüş kuyu*

*Bak güneş yüzüme, nasıl da morarmış!
Bak şimşir boyuma; nasıl iki büklüm olmuş!*

Gündüz sarılık, gece siroz derdi çekerim

Gündüz safra sarılığında, gece su hırsından

*Ah nerede kadeh, nerede saki, nerede üzüm kadehi?
Ah nerede çalgıcı, nerede saz, nerede düğâh makamı?*

*Meyhanecinin sohbetini isterim; kalbim onunla
Rahatlık veren şarap kadehi isterim; ruh feda ona*

*Hele şimdi geldi bahar günleri, gülün şehinşahi
Kırlara gitti, çimenliğe kurdu otağı*

*Bahar şahının alayı gülistan yolundan geldi
Şu oruç ayı ne oldu da onunla yoldaş oldu*

*Ben, gül vuslatı, şarap vakti ve Ramazan ayı!
Hem oruç hem bahar! Vay benim mahrumluğuma!*

*Gündüzleri çok uzun, geceleri çok kısa
Gönlümün uzun umutlarını kısalttı!*

*Gülümün yaprağı bugün çok terledi
Balık gibi isterim hep dalıp yüzmeyi*

*Dedim: İnce bellim! Sızlanma oruçtan böyle
Dedim: Yüce başım! Açlıktan zayıflama böyle*

*Ramazan çabuk gider, geç gelir; mutlu ol
Nasıl ansızın geldiyse, ansızın gider*

*Yine bayram gelir, öd getirir, buhurdan yakarsın
Yine kış olur, mey içer, ipekler giyersin*

*Yine benim bahtım, senin benin, dağınık saçların
Yine benim canım, senin gözlerin, o sert bakışın
Oruç etmedi senin halka ettiđin zulmü
Orucun cefası sevap, senin cefan günah*

*Gece gündüz etmez bunca düşmanlığı
Beyaz yüzün ile siyah saçlarının yaptığı*

*Halk der ki şeytanı vururlar zincire
Oruç ayında kimse yolunu şaşırmasın diye*

*Oysa iki zülfünün şeytanı sürekli
Zincir halkasında tutar halkı bağlı*

*Bil Ramazanın kıymetini; azizdir, şerefli dir
İzzetine, şerefine Tanrı'nın Mushaf'ı şahittir*

*Oruçtan maksat Allah'ın temiz ikramıdır
Oruçtan amaç Yüce Tanrı'ya kulluktur*

*Yoksa ben de oruç yüzünden muzdaribim
Cinsel güç dahil her şeyimi kısıtı benim*

*Şevval ayının girdiğini müjdelese biri
Derhal bağışlarım cübbem ile sarığımı*

*Oruç ayıyla cedelleşemez kimse
Âdil padişah verir ancak karşılığını ona*

*Padişahım, cömert Rabbim! Elaman! Pörsüdü canımız
Ramazan ayının bunca sıkıntısını hafiflet bize*

Nerede o cellat? Getirsin Ramazanı huzura

Öldürsün hemen kılıçla; gününü karartsın başına

*Ben Mecdu'ş-Şuerâ Şûrîde'yim; bugün
Derî Farsçasıyla herkese böyle övünürüm*

Şûrîde-yi Şîrâzî Fasîhu'l-Mulk

DİL NERESED BE KÛY-İ TO

Vezin: Müfteilün / Mefâilün / Müfteilün / Mefâilün

Men be kafâ-yi dil devem, dil be kefâ-yi rûy-i to
Men neresem be pây-i dil, dil neresed be kûy-i to

Sobh-i kıyâmet er konem şekve zi târ-i mûy-i to
Rûz-i derâz şeb şeved ber ser-i goftugûy-i to

Vakt-i keşâkeş-i ecel kez heme çîz bogzerem
Mîrevem u nemîreved ez dilem ârizû-yi to

Ger to be tîg mîzenî, cân bedehem be cân-i to
Ver to kemend mînihî, ser benihem be mûy-i to

Dest nedârem ez taleb ger heme cân resed be leb
Yâ beresed helâk-i men yâ beresem be kûy-i to

Ger heme muttefik şevend ehl-i cihân be hûn-i men
Merd niyem eger be kes rûy konem zi sûy-i to

Bâ to dilem ço rûy-i to sâf şod u behîç rû
Sâf negeşt bâ dilem an dil-i hemço rûy-i to

Çeşm-i to mest u mey be kef; vây be hâl-i dîn u dîn!

Zanki şodend muttefik çeşm-i to vu sebû-yi to

Mey be sebû mekon ki men mest zi nergis-i toem
Mestî eger fuzûn şevêd, mîşikenem sebû-yi to

Bâde be zîr-i hırka-yi Tovhîd mekeş ki nâgehân
Mîkeşemet be bezm-i şeh, mîberem âbirû-yi to
Tovhîd

Peser-i merhûm Vîsâl-i Şîrâzî

GÖNÜL ULAŞMAZ SENİN YANINA

*Ben gönlümün ardına düşerim, gönül senin yüzünün ardına
Ulaşamam ben gönlümün yanına, gönül ulaşmaz senin yanına*

*Kıyamet sabahı şikâyet edersem saçının telinden
Akşam olur gün boyu senin hakkında konuşmaktan*

*Ecelle didişirken vazgeçerim her şeyden
Ben giderim; senin arzun gitmez gönlümden*

*Vurursan kılıcını, veririm canımı canın için
Atarsan kemendini, baş koyarım saçın için*

*Talepten çekmem elimi, gelse de canım ağzıma
Ya helâk vaktim gelir ya ulaşırim yanına*

*Herkes ittifakla birleşse kanımı dökmeye
Adam değilim, çevirirsem yüzümü başka birine!*

*Seninle saflaştı gönlüm, yüzün gibi; hiçbir şekilde
Yüzün gibi gönlün de saflaşmadı gönlümle*

*Gözlerin sarhoş, elinde mey; vay dinin, gönlün haline!
Çünkü ittifak etmiştir gözlerin mey dolu testinle*

*Testiye mey doldurma; sarhoşum nergis gözlerinle
Mey testini kırarım, sarhoşluğum böyle artarsa*

*Tevhid hırkası altına gizleme badeyi
Götürürüm şahın meclisine, rezil ederim seni*

Tevhîd

Merhum Visâl-i Şîrâzî'nin oğlu

DİL ÂRÂM NEDÂRED

Vezin: Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

Ârâm nedâred ki dilârâm nedâred
Bî rûy-i dilârâm dil ârâm nedâred

Herkes ki ço men sâht be bedmihrî-yi hûbân
Endîşe zi bedmihrî-yi eyyâm nedâred

Ger gûş konî ez leb-i şîrîn sohen-i telh
Dânî ki şeker lezzet-i doşnâm nedâred

Omr-i men u dovr-i felek u 'aşk-i nikûyân
În her se binâ'îst ki encâm nedâred

Coz âhû-yi çeşm-i to ki sayyâd-i dil-i mâst
Âhû-yi diger pençe-yi zergâm nedâred

Ez tal'at-i çon sobh-i to vu torre-yi çon şâm

Peydâst ki sobh-i gam-i mâ şâm nedâred

Zîbâ nebuved nisbet-i gul râ be to dâden
Hergiz ki gul in nermî-yi endâm nedâred

Cân sûht ço der vasl-i to yek cûş heves zed
An pohte buved k'in tama'-i hâm nedâred

Şimşâd be pîş-i kad u bâlâ-yi to pest est
Kez çeşm u leb in piste vu bâdâm nedâred

Ancâ ki cemâl-i to, kamer nûr nebahşed
V'ancâ ki dehân-i to, şeker nâm nedâred

Şûrîde meyendîş zi bedhâh ki âhir
Ger hod heme Cemşîd buved, câm nedâred
Şûrîde-yi Şîrâzî Fasîhu'l-Mulk

GÖNLÜMÜN HUZURU YOK

*Huzurum yok; çünkü gönlümün huzuru yok
Sevgilimin yüzü yoksa gönlümün huzuru yok*

*Kim katlandıysa güzellerin sevgisizliğine benim gibi
Düşünmez günlerin getirdiği sevgisizliği*

*Dinlersen tatlı dudaktan acı sözleri
Bilirsin, şekerde olmaz acı sözün lezzeti*

*Benim ömrüm, feleğin dönüşü, güzellerin aşkı
Bu üçü bir binadır, belli değil encamı*

*Senin ahu gözlerin gönüllerimizin avcısı
Başka ahuda yok aslan pençesi
Sabah gibi aydınlık yüzünden, akşam gibi kakülünden
Besbelli gam sabahımızın yok akşamı*

*Gülü sana nispet etmek güzel değil
Gülün yok böyle endam yumuşaklığı*

*Sana kavuşmaya biraz heveslendi, can yandı
Pişmiş olanda böyle ham tamah olur mu?*

*Şimşir alçakta kalır boyun posun önünde
Bu fıstık yok dudakta, bu göz yok bademde*

*Ay saçamaz ışığını cemalinin olduğu yerde
Şekerin adı yoktur ağzının olduğu yerde*

*Şûrîde! Düşünme kötü niyetliyi. Zira
Kadehi yoktur, baştan aşağı Cemşid olsa da*

Çİ TEVÂN KERD

Vezin: Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

Bâ in heme bîmihrî-yi cânân çi tevân kerd?
Cân est u makedder şode, bâ cân çi tevân kerd?

Ancâ ki buved sahn-i çemen hâne-yi sayyâd
Coz girye be morgân-i gulistân çi tevân kerd?

Ez gendom-i hâl-i to becoz fitne nedîdîm
Şeytân-i cinân est, be şeytân çi tevân kerd?

Bâ hicr u tohîdestî yu bîmârî yu gurbet
Coz rîhten-i eşk be dâmân çi tevân kerd?

Cem'end mey u mutrib u sâkî heme emmâ
Bâ dûrî ez an zulf-i perîşân çi tevân kerd?

Zûd est ki bunyâd-i merâ ber kened ez bîh
Bâ cûşîş-i in dîde-yi giryân çi tevân kerd?

Vîrânter ez Îrân buved imrûz dil-i men
Ey vâý be in hâne-yi vîrân! Çi tevân kerd?

Dânem ki hîyânet be vatan râh-i terakkîst
Emmâ be colovgîrî-yi vicdân çi tevân kerd?

Çeşm-i to buved dozd-i dil u rehzen-i îmân
Bâ dozd-i dil u rehzen-i îmân çi tevân kerd?

Goftî be çi rû şeyh-i dagal munkir-i aşk est
Kurbân-i to, bâ merdom-i nâdân çi tevân kerd?

Gîrem ki ecel rahm be rencûrî-yi men kerd
Bâ sahtî-yi an nâvek-i mojpgân çi tevân kerd

Ber kişver-i dil gamze'et imrûz emîr est
Dozd est der in hâne nıgehbân, çi tevân kerd?

Nâmûs-i Zuleyhâ-yi vatan her ki nıgeh dâşt
Yûsufsıfat oftâd be zındân; çi tevân kerd?

Lâhûtî-yi mâ reh be der-i yâr nedâred

Çon nîst hevâdâr-i rakîbân, çi tevân kerd?
Lâhûtî, 10 Receb 1339 (20 Mart 1921)

NE YAPILABİLİR?

*Cananın bunca sevgisizliğine ne yapılabilir?
Can var, kederlenmiş; canla ne yapılabilir?*

*Çayır çimenin avcıya ev olduğu yerde
Gülîstan kuşlarına ağlanmazsa, ne yapılabilir?*

*Beninin buğdayından göre göre fitne gördük
Cennetlerin şeytanıdır; şeytana ne yapılabilir?*

*Ayrılık, züğürtlük, hastalık, gurbetle
Eteğe yaş dökülmezse, ne yapılabilir?*

*Mey, çalgıcı, saki gelmiş bir araya ama
Dağınık saçlardan uzakta ne yapılabilir?*

*Yakındır sökecek beni temelimden
Ağlayan gözlerimin coşmasıyla ne yapılabilir?*

*İran'dan haraptır bugün gönlüm
Eyvah! Bu viran haneye ne yapılabilir?*

*Bilirim vatana ihanet, terakki yoludur
Amma vicdanı engellemek için ne yapılabilir?*

*Gözlerin gönül hırsızı, imanın yol keseni olmuş
Gönül hırsızına, iman hayduduna ne yapılabilir?*

*Dedin: Hilekâr şeyh ne yüzle aşkı inkâr eder?
Kurbanın olam; cahil insanlara ne yapılabilir?*

*Diyelim hastalığıma acımadı ecel
Kirpik oklarının sertliğine ne yapılabilir?*

*Gamzelerin emir olmuş bugün gönül ülkesine
Hırsız olmuş bu evin bekçisi, ne yapılabilir?*

*Kim vatan Züleyhasının namusunu koruduysa
Yusuf gibi düşmüş zindana; ne yapılabilir?*

*Bizim Lâhûtî kabul edilmez yârin kapısında
Rakipleriyle değil aynı kafada; ne yapılabilir?*

LÂHÛTÎ

Mirza Ca'fer-i Rezâî, İstanbul'da yaşayan bir İranlı. (1276/1858 Dil-
makan (Azerbaycan) – 11 Receb 1336/ 1 Nisan 1920 İstanbul).

[Vezin: Mef'ûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün]

Ger nîst baht yâr-i men, in nîz bogzered
Ver hest saht kâr-i men, in nîz bogzered

Der intizâr-i va'de-yi vasl er sefid şod
Çeşm-i omîdvâr-i men, in nîz bogzered

Gerdûn be çeşm-i merdom-i bâzârî er şikest
Bâzâr-i i'tibâr-i men, in nîz bogzered

Goftend eger be terk-i men u sohbetd-i kadîm

Yârân-i dûstdâr-i men, in nîz bogzered

Ger nîst kes zi hemvatanân-i 'azîz râ
Pervâ-yi kâr u bâr-i men, in nîz bogzered

Der gurbet erçi pîrî yu der pîrî ihtiyâc
Serbâr şod be bâr-i men, in nîz bogzered

Destem tohî şod er zi zer u sîm, bes merâ
Çeşm-i gohernisâr-i men, in nîz bogzered

Her tîr-i gam ki cest zi şest-i felek, nişest
Ger ber ten-i figâr-i men, in nîz bogzered

Tâ hakk-i nîkî-yi heme yârân konem edâ
Ger nîst iktidâr-i men, in nîz bogzered

Ez kes omîd-i hayr Rezâ'î gerem nemând
Kâfîst Kirdigâr-i men, in nîz bogzered

*Yâr olmuyorsa talihim, bu da geçer
İşim düştüyse zora, bu da geçer*

*Feri gitmişse umut dolu gözlerimin
Vuslat vaadini beklerken, bu da geçer*

*Terkettiler beni, kadim sohbetimi
Sevdiğim dostlar; bu da geçer*

*Aziz memleketlilerimden biri
Düşünmüyorsa halimi, bu da geçer*

*Gurbet elde yaşlandım, yaşlılıkta muhtaçlık
Olmuşsa üstüme yük, bu da geçer*

*Elimde kalmadıysa para pul, yeter bana
İnci saçan gözlerim; bu da geçer*

*Feleğin yayından atılan gam okları
Saplanmışsa yaralı bedenime; bu da geçer*

*Tüm dostların iyilik hakkını edaya
Olmazsa gücüm; bu da geçer*

*Rezâ! Kalmadıysa kimseden hayır umudum
Yaratanım yeter bana; bu da geçer*

CELAL ŞAH

Dokuz yıl önce aramızdan ayrılan, Kerbela'nın yüce Eymen vadi-sinde istirahate çekilen aziz babama takdimdir.

İsfend ayının bir sabah vaktiydi. Güneş doğmak üzereydi. Kürdistan dağlarından ufuk ağarıyordu. Irak-ı Arab ovası dümdüz, engelsiz, ışıltı ışıltıydı. Şurada burada uzaklarda hurmalıklar görülüyordu. Uzun bir kervanla Dicle kıyılarında kıvrıla kıvrıla yol alıyorduk. Dört gün önce Samera ziyareti için Kazımeyn'den ayrılmıştık. Bugün o kutsal kubbeye ulaşacaktık. Dicle kıvrıla kıvrıla akıyordu. Güneş görüldüğünde eski Abbasi şehri kıvrımlı burçları, sağlam kaleleriyle o kadar yakındı ki yarım saat sonra varacağımızı sanıyorduk. Ancak iki saatten fazladır Dicle'nin kıvrımlarında dolanıyorduk. Şehir bazen sağımızda bazen solumuzda kalıyor, sürekli ilerlesek de varamıyorduk. Yol arkadaşlarımız arasında bulunan yakınlarımız ve Atebat-ı Âliye'nin eski ziyaretçileri bu topraklara ait anılarını anlatıyordu. Hakikat vadisinin eski yolcularından olan babam atını eyerlemiş, liderlik düğmesini bağlamıştı. Tespih elde sabah dualarını bitirmemişti. O ana kadar kimseyle tek kelime konuşmamıştı. Duası bitip de tespihi cebine

koyunca “Yolu kısaltmak için, karşımızdaki şehrin ilginç bir hikayesi var. Size anlatayım” dedi.

Akahan Mahallâtî adıyla tanınan, Fethali Şah’ın damadı Atâ Şah el-Mûsevî el-Huseynî İsmailîlerin reisiydi. İran’ın eski ailelerinden birine mensuptu. Muhammed Şah’ın saltanatının son yıllarında Kirman’a vali olarak gitti. Orada çok İsmailî vardı. Manevi nüfuzu dolayısıyla, orada iktidar sahibi biri oldu. Şah yüzünden oradaki merkez kuvvetler zayıf düşmüştü. Akahan da Kirman’da saltanat sevdasına kapıldı. Sağlam bir kale yaptırdı. Her gece at, silah, erzak topluyor, hiç kimsenin kaleye girmesine izin vermiyordu. Bir yıl sonra yeterli güce ulaştığını sanarak isyan bayrağını çekti.

Tahta yeni çıkmış olan Nâsirüddin Şah Kirman gâilesini defetmek için düzenli bir ordu hazırlattı; birkaç araba top gönderdi. Birkaç günlük çarpışmadan sonra devlet ordusu ağır toplara sahip olduğu için Akahan’ın milislerine galip geldi. Adı geçen de yakınlarıyla birlikte Hindistan’a yöneldi; Bombay adasına yerleşti.

O bölgenin hükümeti Akahan’ı iyi karşıladı, yetecek miktarda yıllık maaş bağladı. Ona, ailesine bazı imtiyazlar verdi; layık olduğu şekilde ağırladı. Derken her taraftan vefalı müritleri onun çevresinde toplanmaya başladı. İranlı müritler her yıl hatırı sayılır miktarda para toplayıp ona gönderiyordu. Oğullarını Bombay okullarına gönderdi. Hepsisi de İngiliz, Urdu, Gucerat, Arap dilini öğrendi.

O günlerde Şah bizim aileye karşı da gazaplanmıştı. Saraydaki hüner yoksulları, asalet düşmanları Şahı öyle öfke ateşine boğdurdular ki sonunda devlet elimizdeki mal mülk ne varsa el koydu; herbiri bir tarafa dağıldı. Kader beni de Hindistan’a attı.

Akahan benim Bombay’a geldiğimi öğrenince, ailemle Atâ Şah ailesi arasındaki sevgi bağları dolayısıyla bütün görkemiyle atlı olarak evime geldi; beni kucakladı. Babamla birlikte Fethali Şah’ın sarayında geçirdiği günlerden bahsetti. İran’dan ve dostlarından ayrıldığı için çok ağladı. Bana da bir at getirildi. Beni de Bengale’ye götürdü. Bir saat olsun yanımdan ayrılmadı. Ne zaman İran’a dönmekten söz etsem “Seni İran’a ben götürmeli, düzenini kurmalıyım” diyordu.

O günlerde Mirza Hüseyin Han Sipehsâlâr İstanbul'da büyükelçiydi. Oradan İsmailiye liderinin Hindistan'a göç etmesinin kusurlarını Şaha yazmış, Akahan'ın İran'a çağrılmasını teklif etmişti. Zaten Şah da kızlarından birini hanzadelerden birine vermek istiyordu. Dolayısıyla Han'ın dönmesi için zemin hazırlanmalıydı. Sipehsâlâr'ın teklifi Şah tarafından kabul gördü.

O yıl, yani 1288 hicrî (1871-1872) yılı, Şah Atebat ziyaretine gidecekti. Damadın Hindistan'dan Bağdat'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Böylece Şahın huzuruna çıkacak, Şahla birlikte düğün için Tahran'a gelecekti. Sipehsâlâr bir adamını Akahan'a göndererek Şahın selamını ilettili; damadın hareketini bekledi. Akahan da hepsinden çok sevdiği oğlu Celal Şah'ı, yakışıklı oğlunu Şahın damadı olması için uygun gördü. Celal Şah o sırada yirmi beş yaşındaydı. Boylu boslu, ciddî, soylu biriydi. Gözleri büyücüleri aldatır, uzun saçları eski İran tarzındaki külahından sarkardı. Son derece hassas, iyi huylu bir gençti. Edebiyata büyük ilgisi vardı. Farsça şiiri o kadar severdi ki hizada ve seferde İran şairlerinin bir sandık dolusu divanını yanında taşır, ne zaman yorulsa, canı sıkılsa şiir okur, şiir dinlerdi.

Babamın arzusunu Celal Şah'a ilettilerinde itaat arzı dışında bir cümle işitmediler. Ancak bu geri dönüş, bu vuslat onun emellerine o kadar da uygun değildi. Çünkü gönlünü Hint dilberlerinden birine rehin etmiş, onunla evlenmişti. Bu yüzden ondan ayrı kalmaya dayanacak gücü yoktu. Ne var ki babamın emrine itaat etmek için ister istemez harekete hazırlandı.

Celal Şah'la yaşıt ve hemmeşrep olduğum için Hindistan'a geldiğinden beri yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmezdi. Bir gün Akahan beni çağırıldı. "Azizim; Celal Şah'la birlikte İran'a gitmeni istiyorum. Gözümün nurunu yalnız bırakma. Burada nasıl onunla birlikte olduysan, hiçbir yerde ondan ayrılma" dedi. Celal Şah'ın elini tutup benim elime koydu; ikimizi de öpüp yolcu etti.

Akahan'ın bizimle birlikte İran'a gönderdiği hediyeler arasında sayısız gümüş, altın, inci, mücevher vardı. Şah için altın, gümüş, işlemeli bir mahfe, mine kaplar, güzel tasvirler vardı. Kadim dostlarından her biri için seçkin hediyeler bulunuyordu. Bunun yanı sıra gelini çin değerli hediyeler, düğün masrafları için ne değerli mallar göndermedi ki!

İstanbul'dan Bağdat'a gelen Mirza Hüseyin Han Sipehsâlâr bizi layığıyla karşılayarak Şah'ın huzuruna çıkardı. Şah da son derece mültetif davrandı ve Akahan'ın hediyelerini memnunlukla kabul etti.

Ertesi gün Celal Şah'la nişanlanan kızın Ziyâussaltana olduğu anlaşıldı. Şah'ın çevresindeki kişiler Celal Şah'a gelerek tebrik ettiler. Ertesi gün Samerra'ya doğru hareket ettik. Şimdi gittiğimiz yoldan Şah'ın ordusuyla birlikte gidiyorduk.

Nâsırüddin Şah'ın Atebat'a yaptığı bu görkemli ziyaret Beynünnehreyn'de belki de birkaç yüzyıldır hiç yapılmamıştı. Irak-ı Arab'ın Osmanlıların eline geçişinden sonra ilk kez İran şehinşahı buralara seyahat ediyordu. Şahın bir amacı da sınırdaki aşiret reislerine İran'ın görkemini göstermek, onları kendi tarafına çekmekti. Bütün yollar atlas Isfahan örtüleri, Yezd işi şemsiyeler, sırmalı Reşt kumaşları, değerli İran halıları ile donatılmış, döşenmişti. Yollarda incili dekorlar vardı.

Samerra'da bizim için önceden belirlenen ev Sahn-ı Mutahhar civarındaydı. Akşam namazını kılıp uzun süren ziyaretten sonra sahnın çevresindeki sofalardan birinde oturuyorduk. Ayın ondördü gecesiydi; mehtapta bütün ziyaretçiler, gelip geçenler uzaktan tanınabiliyordu. Birkaç gündür görüşmemiştik. Celal Şah'la bir sofa köşesine ilişmiş, konuşuyorduk.

Celal Şah "Samerra'nın sahnını Atebat'ın diğer sofalarından daha çok seviyorum. Öldüğümde buraya gömülmek isterim" diyordu. Konuyu değiştirip geçmişten, gelecekte söz açtım. Bu yolculukla ilgili meselelerden bahsettim. Celal Şah "Keşke benim Hafız Divanını getirsenler de şurada bir falımıza baksak" deyince hemen Hafız getirdiler. Cazibeli gözlerini yumdu, Hâce Hafız'ın ruhuna fatiha gönderdikten sonra sağ işaret parmağıyla fal açtı. Sayfanın başında şu beyit vardı:

Sikender râ nemî bahşend âbî
Be zûr u zer muyesser nîst in kâr

*İskender'e bağışlamazlar bir damla su
Bu iş parayla, güçle müyesser olur mu?*

Kitabı kapattı; üzgün üzgün sofadan inip eve gittik. O gece yatana kadar hiç konuşmadı.

Birkaç gün sonra Şahın maiyetinde İran'a hareket ettik. İyi atlarımız, rağbet gören köpeklerimiz, şahinlerimiz vardı. Genellikle ava çıkıyor veya Hindistan hatıralarımızı anıyorduk. Mesela Hintli dostlarımızla kayık safası yaptığımız mehtaplı gecelerden, Pune tepelerinin kıvrımlarındaki hoş gezintilerden –bunlardan çok etkilenmiştik-, Kuvalyon fil gezintilerinden, kaplan avından söz ediyorduk. Yolun uzaklığı hiç anlaşılıyor, kendimizi eve varmış buluyorduk.

Bağdat'tan Kom'a yolculuk yirmi beş gün sürdü. Şehre girer girmez hemen Hazreti Masume'yi ziyaret ettik. Tahran'dan büyük bir kalabalık Şah'ı karşılamaya gelmişti. Kom'da iki gün kaldık, dört defa Harem-i Mutahhar'ı ziyaret ettik. Celal Şah her yerde seçkinler ve halk tarafından parmakla gösteriliyordu. Herkes âşıktı ona. Birbirlerine Şahın yeni damadını gösteriyorlardı.

İkinci gece eve döndüğümüzde fal açmak için Mevlana'nın Mesnevi'sini istedi. Engel olarak "Kulların halini Yüce Tanrı'dan başkası ne bilir ne görür" dedim. Israr etti. Samerra sofasında Hafız Divanına tuttuğu niyetle Mevlana'nın Mesnevisini açtı. İlk gördüğü şiiri okudu:

Bâr-i dîger bâyedem cesten zi cû
Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu

*Sudan atlamalıyım bir kez daha
Her şey helâk olur gider O'ndan başka.*

Kitabı yere atıp odadan çıktı, bir süre geri dönmedi. Tedirgin oldum, onu aramaya gittim. Karanlık bir geceydi. Bir süre aradıktan sonra Hazreti Masume'nin Şah Abbas sofasında buldum onu. Seki de iki eliyle yüzünü kapamış ağlıyordu. Yanına oturdum, okşadım, saçlarını öptüm, sebebini sordum. Hindistan'ı özlediği anlaşıldı. Babasından, aziz kardeşlerinden, samimi dostlarından, sadık sevenlerinden, vefalı hizmetkârlarından ayrı kalmak etkilemiş onu. Hele hele Hindistanlı sevgilisinin yüzünü görmekten mahrum kalması. Arka arkaya açtığı falların etkisiyle, kendini sevdiklerinden uzakta, gurbette, esir gibi

görmüş. Ruhundaki âcizlik hissi son dereceye ulaşmış. Şiirlerle, hikâyelerle onu temelinden yıkan umutsuzluktan çıkardım; birlikte eve döndük.

Ertesi gün Şahın alayı Tahran'a doğru yola çıktı. Biz de maiyette hareket ettik. Dördüncü gün Tahran'a girdik. Daha Kom'dayken evimiz ayarlanmıştı. Şah indikten sonra bizi Senglec mahallesinde Hacı Ali Han İtimadussaltana'nın evlerine götürdüler. O gece istirahat ettik. Ertesi gün saraydan Ağabaşı hoşgeldine geldi. Gelin için getirdiğimiz armağanları onunla saraya gönderdik. Ardından sarayın ileri gelen hanımlarından birkaçı mübarek olsuna geldi. Bundan sonra iki hafta boyunca bütün ayan, eşraf, Akahan'ın vefalıları, babamın eski dostları bizi görmeye geldi. Bir taraftan at, halı, sırmalı, pamuklu, ipekli kumaşlar, gömlekler, ev eşyaları getiriyor, diğer taraftan Keşmir şalı, Dehli Minesi, Gücerat sırması, Hint kılıcı, Benares sırmasını yol hediyesi olarak götürüyorlardı.

İki haftadır Novbî hâcesi, Beluc dedesi, Türkmen ile Gürcü cariyeler sarayı temizlemek, odaları düzenlemek, perde ölçüleri almak için bizim eve sürekli gelip gidiyordu. Nihayet işler on beşinci gün tamamlandı. Nikâhın ertesi sabah, düğünün akşama yapılması kararlaştırıldı. Her köşeye çilingir sofrası kurulmuştu. Tatlı sofraları, boy aynaları, renkli fanuslar, şerbet ibrikleri, nazarotu sinisi, murassa mangal, kadifeli kâşî sandıklar, Türkmen kilimi yaygıları ile bina donatılmıştı. Şehzade Hanımın aksaçlıları ve dedeleri gecenin bir vaktine kadar eşyaları yerleştirdi.

Akşam yemeğinden sonra el ayak kesilince birlikte oturduk. Hindistan'dan yanımızda getirdiğimiz tek kadın, Celal Şah'ı büyüten, onun annesi yerine geçen Hintli bir dadydı. Bu kadın yanımızda oturmuş, sırayla getirilen hediyeleri derleyip topluyor, sevinçten kendi kendine mırıldanıyordu. Şahın heybetinden, düğün hazırlıklarından, sarayın şatafatından, Şehzade Hanımın iltifatından, başka şeylerden söz ediyordu. Celal Şah ağzını açmıyordu; sanki sonsuz bir üzüntü içindeydi. Dady eşyaları toplamış, yataklarımızı hazırlamıştı. Ben yatağıma uzanmış, Hafız Divanının sayfalarını çeviriyordum. Celal Şah bir hareket yapıp bana uzandı, Divan'ı elimden kapmak istedi. "Bırak bir kere daha fala bakayım. Belki zihnim rahatlar. Çünkü azap içindeyim.

Yarınki düğüne de her şeyden daha az güveniyorum” diye yalvardı. Kitabı vermek istemedim. Bu davranışı yüzünden ona çıktım. Mükün olduğu kadar rahatlattım. Işığı söndürüp yattık. Birkaç dakika geçmeden Celal Şah ışığı yaktı; daima başucuna bırakılan Kur’ân-ı Mecid’i aldı; elinde olmadan fal açtı. Süphanallah! Sayfanın başını okudu: “İnneke meyyitun ve innehum meyyitûn”[†] Bu âyeti okuyunca, eli ayağı çözüldü. Kur’ân’ı kapayamadan başucuna koydu. Göz kenarlarından bir damla yaş süzüldü ve ruhu bedeninden uçtu.

Benim iniltime dadı geldi; onun ağıtları üzerine uşaklar toplandı. Doktor getirdiler; muayene edildi. O anda öldüğü anlaşıldı.

O gece düğün evi matem evine dönüştü. Ertesi akşam sazla sözle eve gelin getirecek yerde, damadı ağıtlarla evden çıkardık; o mehtaplı gece birlikte oturduğumuz sofaya götürüp defnettik.

Hikâye buraya geldiğinde biz de Samera sofasına varmıştık. Atlardan indik, uzaktan mübarek eyvanın önünde saygıyla eğildik, sola döndük. Babamın gözyaşları sakalına süzülüyordu. Celal Şah’ın mezarına kapandı. Mutsuz kardeşini, yitirdiği aziz dostunu kucakladı.

İstanbul, 1339 Ramazan Bayramı

(Mayıs-Haziran 1921)

Mihr İspend

LÂHÛTÎ’NİN BİR ŞİİRİ:

Pars dergisinin 5. Sayısında yayınlanan bu şiir 15 Ramazan 1339 / 23 Mayıs 1921 tarihli olup, İstanbul’da yazılmıştır.

Be an Tork-i tondhû

[Vezin: Mef’ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün]

Ey kerde âlemî be nigâhî şikâr-i hîş

[†] Kuşkusuz, sen öleceksin, onlar da ölecek. (*Kur’ân*, 39/30)

Bârî bepors hâl-i garîb-i diyâr-i hîş

Ez yek nazar ki dîdemet ey tork-i tondhû
Dâdem zi dest tâb u tevân u karâr-i hîş

Hûn geşt u cây-i eşk revân şod zi dîde'em
Âher gam-i to bâ dil-i men kerd kâr-i hîş

Ez cân kenâre kerdenem âsân buved eger
Benşânemet be kâm-i dil ender kenâr-i hîş

Ez men salâh-i kâr mecû çon be dest-i 'aşk
Teslîm kerde'em zi ezel ihtiyâr-i hîş

Pervânesân be raks der âyem be hâk eger
Şem'-i kad-i torâ nigerem ber mezâr-i hîş

Hakkâ ki zindegânî bîdûst zillet est
'Omr an buved ki sarf konî bâ nigâr-i hîş

Zâhid zi bes ki kisse-yi hûr u kusûr goft
Ber bâd dâd âb-i rû vu i'tibâr-i hîş

Merdom be câh u mansib u devlet konend fahr
Lâhûtî ez golâmî-yi dergâh-i yâr-i hîş

ASABÎ TÜRK GÜZELİNE

Bir bakışınla avlamışsın âlemi

Bir kere sor bari kendi diyarından garibin halini

Bir an gördüm seni asabî Türk güzeli

Bıaktım elden huzuru, dur durağı

*Kanadı, yaş yerine kan aktı gözlerimden
Sonunda gamın bana yaptı yapacağını*

*Candan vazgeçmek kolaydır eđer
Gönül muradıyla oturtursam kucağına seni*

*Sanma aşk yüzünden işim girer yoluna
İhtiyarımı teslim ettim ben ezelden beri*

*Mezarımdan seyretsem mum gibi uzun boyunu
Toprakta raksa başlarım pervane gibi*

*Dostsuz geçen bir hayat zillettir; gerçek bu
Asıl ömür, geçirmektir sevgilinle birlikte ömrü*

*Zahit ne çok anlattı huriler, kasırlar hikayesini!
Yele verdi yüz suyunu, yitirdi itibarını*

*İnsanlar övünür makam, mevki, devletle
Yârin kapı kulu olmakla övünür Lâhûtî*

İRAN İRKİ-4

Filozof Rıza Tevfik

Şurası da unutulmamalıdır: Eski İranlılar sadece bu güzel itikatlarla yetinmemiş, daima bunların uygulamasına çalışmıştır. Çünkü onlara göre kalpten gelen iman ve itikat yeterli görülmemiş, bunun uygulamasını da şart bilmişlerdir. Uygulama yapmadan kimse mümin sayılmamıştır. Bundan dolayı amel itikadın bir parçası olarak görülmüştür.

Eski İranlıların ahlak ve yaşam tarzı hakkında yabancı tarih kitaplarında bulunan muhtelif rivayetler bu hususu teyit etmektedir. Her

İranlı asker savaşta veya seferde her gün yüzünü yıkamış, süslenmiş, gözlerine sürme çekmiş, üstünü başını temiz tutmakla mükellef tutulmuştur. Yalan söylemez, kimseden borç almaz, kumar oynamaz, kadına, çocuğa musallat olmaz, kimsenin malını mülkünü gaspetmemiş. Satın aldığı şeyin parasını verirmiş. Bununla birlikte mağrur durur, kendi gücüne güvenirmiş. Umutsuzluğa kapıldığı zaman da oturur, çocuk gibi ağlamış. Sevinçli olduğu zaman da heyecanlanır, bol bol gülermiş. Kısacası saf, asil, hassas bir tabiata sahipmiş.

Son yıllarda Amerika'da yayımlanan The history of Nations (Milletler Tarihi) adlı kitabın ikinci cildi İranlılara ayrılmış ve bu hususlar yazılmıştır. Araştırmacıların çoğu bu konuda görüş birliğindedir. İranlının mizaç ve tabiatını beğenmeyen hiçbir önemli tarihçiye veya yazara rastlamadım. Hatta İranlılarla daima rekabet halinde bulunup savaşan Yunanlılar bile bu milleti beğenmiş, takdir etmişlerdir.

Hatta rivayetlerin doğruluğuyla ve muhakemelerinin isabetiyle tanınan Tarihin Babası Herodot bile, onların faziletlerini övdükten sonra şöyle yazar:

“İranlılar şarap içmeye çok düşkündür. İşret âlemlerini severler. Hangi millette nasıl bir eğlence görürlerse, taassuba düşmeden onu alırlar. İş görüşmelerini yemek yeyip bol bol şarap içtikten sonra yaparlar. Ancak ev sahibi aynı görüşmeleri kahvaltıdan sonra tekrar yapar; kesin karar verildikten sonra uygulamaya geçilir.”

Şarap içmeye, eğlenceye, işrete aşırı derecede düşkün olsa da bir İranlının çarşıda pazarda, herkesin gözü önünde kustuğu, insanların gelip geçtiği yerlere idrar yaptığı görülmemiştir.

Medeniyeti, protokolü, gelenek göreneği, bugünkü sosyal ve manevî kurumlarıyla kuşkusuz iyi hal ve edep örneği olur.

Herodot'un sadıkane itiraflarından anlaşıldığına göre, İranlı kendisine haksızca nispet edilen ahlaksızlıklardan habersizdi. Diğer milletlerden, özellikle Yunanlılardan hastalıklı eğilimler İranlılara sirayet etmiştir.

Bazı meselelerin tetkiki için mukaddime sayılabilecek bu görüşlerden açık bir sonuç ve mânâ çıkarmak istiyorum. Bu da İranlı gençlere bir hizmetimdir.

Ömürlerini bu meseleleri incelemeye adanmış eski ve yeni âlimlerin çoğu bu konularda görüş birliğindedir. Bu ittifak önemli tarihî kıymete sahip, güçlü bir delil hükmündedir. Bir milletin kimliğini, manevî dünyasını araştırmada bundan kuvvetli bir delil ve muteber bir hüküm olmaz.

Bazı eserlerle delillendirilip teyit edilen medeniyet tarihine ilişkin bu şahitlikler çok kıymetlidir.

İşte bu yüzden, günümüzde İranlılar milli asalet ve şerefleriyle övünebilirler.

(Devamı var).

LÂHÛTÎ'NİN PARS DERGİSİNİN 5. SAYISINDAKİ BİR YAZISI VE ŞİİRLERİ (SAYFA 29)

Bir yıl çıplak kaldıktan sonra İstanbul'da bir elbise almaya gücüm yetti. Büyük Valide Han'da bulunan terziden elbisemi almış, giyinmiştim. Derken bağırtılar yükseldi, bir velveledir koptu.

Çamur yığınlarının etrafına kalabalık toplanmış, pislik çukurunda debelenen, batıp çıkan hasta bir ihtiyarı gösteriyorlardı. Biri "Adam", diğeri "boğuldu!" diyordu. Kimileri onun çırpınışlarına gülüyor, kimileri üstünün başının çamur içinde kalmasından dolayı tiksiniyordu.

Bu durumu görünce, elbisemin yeni olmasına bakmadan batağa dalıverdim. Çamura saplanan adamı omuzuma alıp dışarı çıkardım.

Seyircilerden hiç birinin alayı, hakareti beni etkilemedi, biri hariç. Şeytan suratlı herifin biri kaba ses tonuyla bana sert sert baktı. "Şu sefihe bak hele! Belli ki beynamaz! Temizlik, kirlilik nedir aldırıldığı yok! Nasibi olsa, şu pisliğe dalar mıydı?" dedi.

"Be hey kara kalpli cahil!" dedim, "Etek kiri suda yıkanır, güneşte kurutulur, tertemiz olur. Ama pislik içinde öleni, üstü başı temiz, sarığı büyük olsa da, diriltmek mümkün değil."

*Tanrı nasıl merhamet etsin o insanlara
Canlarından kıymetliyse üstlerindeki elbise?
Kişi dostlarının rahatı için girmezse sıkıntıya*

Hayvandan da aşığılıktır akıllılar katında.

*Birisi düşmüştü bataklığa
Bahtı onun için yatmıştı pusuya*

*Çamurun içinde batıp çıkıyordu
Sayılı nefeslerini alıp veriyordu*

*O haldeyken bağırdı adamın biri:
Kim yardım edecek ona, tutacak elini?*

*Fıkıhçı ona yardımdan kaçınıyordu
Yenini çamura bulamak istemiyordu*

*Gafildi oysa; bu çirkin huyuyla
Ne ibadeti ne dini kabul olurdu*

*Akıllı insan bir gönül kazanırsa
Hint ile Çin mülkünden iyidir katında*

*Ö karıncanın hayatı, bilgili insanın katında
Değerlidir Cem'in tahtı, tacıyla yüzüük kaşından*

Lâhûtî

İstanbul, 1339 Ramazan Bayramı (Mayıs 1921)